

יונה עמיר-זהב לוי

פְּדִיָּה

מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל

כדיה

סדרת סיפורים היסטוריים לילדים ולנוער
ע"ש סגן אמיר יקותיאל ז"ל

ספרים קודמים בסדרה זו:

הנער מסיביליה, מאת דורית אורגד

החטופים לצבא הצאר, מאת דורית אורגד

בצל החומה, מאת צביה שיף־כרמון

יונה עמיר-זהב לוי

כדיה

מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל
ירושלים • תשמ"ט

Yona Amir
KADIA

Copyright © 1989 by
The Zalman Shazar Center
ISBN 965-227-056-3
Printed in Israel

עריכה לשונית: דניאלה כהן
איורים ועטיפה: דוד הראל
ייעוץ מדעי: ד"ר יוסף טובי

כל דמיון בין הדמויות בספר לבין
בני-אדם במציאות הוא מקרי.

כל הזכויות שמורות © 1989
למרכז זלמן שזר
ת.ד. 4179, ירושלים

אין להעתיק או להפיץ ספר זה
או קטעים ממנו בשום צורה ובשום
אמצעי, אלקטרוני או מכאני, לרבות
צילום או הקלטה, ללא אישור בכתב
מהמוציא לאור.

מסת"ב 965-227-056-3

סדר-מחשב: מרכז זלמן שזר; לוחות: שלמה נתן – מכון האופסט
עימוד והדפסה: דפוס גרף-חן – כולם בירושלים

לנכדי,
איריס, דורי ורון

תוכן העניינים

9	בשער הספר
	פרק ראשון:
13	מצור צנעא – "חאוזת אלנפר"
	פרק שני:
29	חתונת יתומים
	פרק שלישי:
39	בדיה
	פרק רביעי:
55	יוסף
	פרק חמישי:
69	האימאם
	פרק שישי:
89	רוחות מנשבות
	פרק שביעי:
112	"נווה מאושר" בצנעא הבירה
	פרק שמיני:
123	בני האימאם
	פרק תשיעי:
131	נַעֲמָה
	פרק עשירי:
145	סְכִּיטְלָה

	פרק אחד-עשר:
153	הדים מרחוק
	פרק שנים-עשר:
163	רצח האימאם
	פרק שלושה-עשר:
168	ישראל קוראת לבניה
	פרק ארבעה-עשר:
173	ישי יוצא לדרך
	פרק חמישה-עשר:
181	גילוי מכאיב
	פרק שישה-עשר:
191	המעגל נסגר

בשער הספר

הספר שלפנינו מגולל פרשה מופלאה, שסיפורה היה מהלך בקרב יהודי תימן, בעיקר בקרב בני צנעא, במשך שני הדורות האחרונים. זה סיפורה של ילדה יהודיה יתומה, שנחטפה לאשה עליידי האימאם יחיא בראשית ימי מלכותו, באמצע העשור הראשון במאה העשרים, עוד טרם יגיע לשלטון של ממש ברחבי תימן, שהתורכים היו אדוניה. על אף התנגדותה וכל נסיונותיה לשמור על מצוות דתה, נאלצה הנערה הקטנה להשלים בסופו של דבר עם המציאות שנכפתה עליה שלא מרצונה. קשריה הרופפים עם הקהילה היהודית נתקיימו מעתה ואילך באמצעות אשה יהודיה שעבדה בחצר הארמון הסגור והמסוגר.

היו אלה ימים של מבוקה ומבולקה בקרב הארץ, שנות האימים של רעב קשה מאין כמוהו, שבא עליה בשל בצורת גשמים חמורה ובשל הפקרות חברתית ומדינית, בעקבות המרד העז של מוסלמי תימן בתורכים שנואי נפשם. בקרב יהודי תימן נודעו אותן שנים בשם "חזות אלנפר", כלומר: המצור שבו נמכר חופן תבואה בממון רב.

לכאורה עמד מעשהו של האימאם יחיא בניגוד מוחלט למתחייב מחוקי ה"שריעה" (ההלכה) האיסלאמית ביחס ליהודים, גם על פי הזרם הזייד המיוחד המקובל בתימן, דהיינו, הזכות הבלתי מעורערת של היהודים כבני חסות לשמור על דתם, והאיסור הגמור לכפות עליהם את האיסלאם. אף נראה שלא זו היתה דרכו של האימאם יחיא במשך שנות שלטונו הארוכות לאחר יציאת התורכים מתימן, עם סיומה של מלחמת העולם הראשונה, ועד הירצחו ב-1948. כל אותן שנים שמר בהקפדה על מעמדם של היהודים כבני חסות שאין לכפות עליהם בשום פנים ואופן את האיסלאם שלא ברצונם.

אולם על צד האמת, יש לייחס את המעשה להלכה איסלאמית

שנתייחדה לזרם הזיירי: חובת השליט המוסלמי להשיב את בני החסות שנתייתמו קודם הגיעם לגיל הבגרות (שלוש-עשרה שנים) אל דתם הטבעית, היא האיסלאם. דווקא האימאם יחיא, שההשקפה הרווחת בקרב יהודי תימן – שלא בצדק – רואה בו מלך חסד, הוא שהחיל בתוקף של ממש את ביצועה של הלכה זיירית זו. כמובן, מעולם לא השלימו יהודי תימן עם נוהג אכזרי זה, שעל כן כינהו "גזירת היתומים". וכפי שהפרו ללא לאות את האיסור החמור שהטיל האימאם יחיא על יציאתם מתימן ועלייתם לארץ-ישראל, כך נערכו במחתרת להברחת יתומיהם אל מחוץ לגבולות תימן, אל ארץ-ישראל.

אמנם אין בידינו נתונים ברורים על גורלם של כל היתומים שיד השלטון הגיעה אליהם ונחטפו לאיסלאם, אך קרוב לוודאי שרובם הצליחו להימלט בסופו של דבר ולחזור ליהדותם. אולם אין כל ספק, שבודדים נותרו בדת הזרה שנכפתה עליהם והרי הם בנים אובדים למשפחתם ולעמם. מן הראוי להזכיר בזה טענת משפחה יוצאת תימן החיה כיום בישראל, כי שר הנפט הסעודי נַפִּי אַל־מִנִּי – שמוצאו מתימן, כפי שמעיד עליו שמו – אינו אלא בנה שנחטף בילדותו לאיסלאם. ואף שנסיונות לברר את העניין לא היה בהם כדי לאשש טענה זו, הנה אין הדבר בגדר הבלתי אפשרי.

כדרכה מאז ומעולם, הטילה הקהילה היהודית צנורה עצמית חמורה על פרשיות של המרת הדת, אם ברצון ואם בכורח, בשל ערעם הפגיעה שיש בכך בזהות היהודית. על כן, גם פרשת אשתו היהודיה של האימאם יחיא – אחת מנשותיו המרובות – אף שארעה בדורותינו, הרי שהיתה לוטה בערפל, והאגדה מרובה בה על המציאות. היו שטענו, כי היא אמו של אחמד, בנו האהוב של האימאם יחיא, שהיה יורש העצר במשך שנים רבות וסופו שירש את אביו בכס האימאמות. ועוד ייחסו למוצאו היהודי לכאורה את היענותו המפתיעה והבלתי מובנת בשנת 1949 להתיר לכל יהודי תימן לעזוב את מקום גלותם ולעלות לארץ-ישראל.

מעט מן הלוט הזה מגוללת יונה עמיר בספר זה, שנכתב בעיקר על פי עדותה של אשה יהודיה שהיתה מבאי ארמון האימאם. שנים רבות צררה בתוכה יונה עמיר את הסיפור המופלא, עד שבאה לידי גילוי ופרסום. הספר כתוב בכשרון לא מבוטל של כתיבה ספרותית, כשהיא נעזרת בידיעותיה המרובות על תולדות הקהילה היהודית בתימן, ואגב סיפור העלילה המרכזית של הספר, היא מרבה לתאר את הווי חייהם של

יהודי תימן. מחברת הספר, שעלתה ארצה בילדותה בשנת 1914, היא עד היום מן הדמויות המרכזיות בחיי קהילת יוצאי תימן בארץ. דמות ידועה היא מלפני שנים רבות, שכן היתה מן הצעירות התימניות הראשונות שרכשו השכלה מודרנית בארץ-ישראל, ואף תפשה מקום חשוב במערכת החינוך הכללית בארץ, ובייחוד בתחום הגנות. דווקא בספר זה, הכתוב כרומן ספרותי ולא כמחקר היסטורי מתועד, יש כדי לקרב את הדור הצעיר במדינת ישראל אל חייה ולבטיה של קהילה יהודית בגולה, שבסופו של דבר מצאה את גאולתה במולדתה הקדומה.

ד"ר יוסף טובי

פרק ראשון

מצור צנעא – "חאוזת אלנפר"

"באסם אללה אלרחמן אלרחים! * פקודת האימאם יחיא אלמותוובל לאמור: שמרו את שערי העיר, הקיפו את החומה וראו שאף תורכי אחד לא יצא מהשערים". הכרוז עבר והשמיע את פקודת היום לגרודים הצובאים וצרים על צנעא.

"הפעם נעשה בהם כלה, אינשאללה", אמר חייל אחד לרעהו, "האימאם שלנו צעיר, תקיף ונמרץ; יש תקווה שנוכל להם". לדברים האלה האזין חייל קשיש. הוא הרהר בדבריהם ופנה ואמר להם:

"איני בטוח, שהרי תורכיה אימפריה חובקת עולם היא, ומי יוכל לה? שמעתי מזקני השבט, שהתורכים רוצים בתימן מפני שהיא נמצאת על צומת דרכי מסחר ומקשרת בין המזרח הרחוק לבין המערב. אימאמים רבים נלחמו בהם במשך מאות שנים, אך עד היום לא עלה בידם לגרש אותם מארצנו".

"אבל הפעם נלכדו כמו עכברים. סופם קרוב".
"מפיך לאללה!" קרא הראשון.

שנתיים לפני המצור בא סאלם מסעוד להתגורר בצנעא. לשמו דבק הכינוי "אלנדאף", כלומר הנפץ, כיוון שמלאכתו היתה לנפץ כותנה וצמר לכרים וכסתות. ביישובו היהודי, הסמוך לקפלה הצפונית, כלתה הפרנסה, שכן כמה פעמים צריך אדם להפיח רוח חיים במצעים שלו? בצנעא האירה לו ההצלחה פנים, פרנסתו נמצאה לו בשפע והוא האמין

* "בשם אללה הרחמן והרחום".

חוק היה בתימן, לפיו כל יתום יהודי הפך לקניין המדינה. פרוש הדבר, שהיה עליו להמיר את דתו, והמוסלמי שאימץ אותו היה זוכה במצוה.

כדיה ואחיה יוסף התייתמו מאם ומאב. על מנת להציל אותם מהגורל המר הצפוי להם, מיהרו דודם ודודתם להשיא אותם, כי משעה שהקימו משפחה, לא חלה עליהם גזירת ההתאסלמות. אך לרוע המזל נחטפה כדיה, הילדה היפהפיה, מתחת לחופתה ונלקחה אל ארמון האימאם – מלך תימן – להיות לו לאשה.

זהו סיפור קורותיה של כדיה בהרמון הנשים. שסגר עליה, וקורותיהם של אחיה היהודים, שגרו בשכונת גיא היהודים בצנעא הבירה, תחת שלטון האימאם. הסיפור מסתיים עם נס העלייה הגדולה של יהודי תימן לישראל "על כנפי נשרים", לאחר הקמת המדינה.

על המחברת:

יונה עמיר-והב לוי נולדה בתימן ועלתה בגיל 4 לארץ. עבדה כגננת, כמורה לגננות בסמינר וכמפקחת על גני ילדים. ליוותה את עליית "על כנפי נשרים" בשידורים מיוחדים ב"קול ישראל" לעולי תימן.